

УДК 911.3:37(477)

Бірюкова Н.В., Волошин Д.В.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Диференційоване навчання у процесі вивчення географії

У статті розглядаються особливості здійснення диференційованого навчання у процесі вивчення шкільних курсів географії. Зокрема зазначено, що диференційований підхід до учнів на уроках географії дає змогу пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей та розумових можливостей кожного. Навчально-виховний процес, який враховує індивідуальні особливості та рівень підготовки учнів, прийнято називати диференційованим, а навчання за таких умов – диференційованим навчанням. Розглянуто види диференціації: за здібностями, коли учнів навчаються у групах за загальними чи окремими здібностями; за відсутністю здібностей; за майбутньою професією; за інтересами учнів; за талантами дітей. Розкрито особливості трьох рівнів диференціації середньої освіти. З'ясована змістова сутність понять: «рівнева диференціація» та «профільна диференціація». Зокрема, рівнева диференціація спирається на новий підхід, нове розуміння індивідуалізації навчання. Основна концепція рівневої диференціації – це планування обов'язкових результатів навчання з географії, її прийняття веде до поступової перебудови всієї методичної системи навчання даного предмета. Варто створити різнорівневу і профільну програму, навчально-методичне забезпечення до них (різнорівневі підручники, методичні посібники, дидактичні матеріали, тести тощо), такий перехід здійснюється поступово. Констатовано, що профільна диференціація створює найбільш сприятливі умови для індивідуалізації навчання, розкриття творчого потенціалу, професійної орієнтації учнів та осмисленого вибору ними життєвого шляху. Розкрито особливості диференційованого підходу у практичній діяльності учителя географії. Представлені результати експериментальних досліджень, які засвідчили, що при диференційованому підході вчителю географії важливо вміти розробляти різні завдання, які відповідали б рівням пізнавальної діяльності школярів, адже навчальний процес має забезпечувати їхній загальний розвиток, практичну діяльність котра потребує творчих та продуктивних рішень. Визначено основні шляхи здійснення диференційованого підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії.

Ключові слова: Диференційоване навчання, уроки географії, навчальний процес, рівнева диференціація, профільна диференціація, експериментальні дослідження.

Biryukova N.V., Voloshyn D.V. Differentiated learning in the study of geography. The article deals with the peculiarities of differentiated teaching in the process of studying school geography courses. The essence of the problem and its reflection in scientific researches are clarified. In particular, it is noted that a differentiated approach to students in geography lessons allows them to adapt the learning process to the individual characteristics and mental capacities of each. The educational process, which takes into account the individual characteristics and level of training of students, is called differentiated, and teaching under such conditions – differentiated learning. The types of differentiation are considered: by abilities, when students study in groups by general or individual abilities; in the absence of abilities: students who do not have time for certain subjects are grouped into classes in which these subjects are studied at the initial level and to a lesser extent; by future profession: teaching students in specialized schools; by interests of students: studying in classes or schools with advanced study of geography; by the talents of children: it is important to find talents among students and create conditions for their comprehensive development. Searches are carried out by monitoring the participation of students in various competitions, competitions, the Academy of Sciences. Features of three levels of differentiation of secondary education are revealed. Particular attention is paid to differentiation by the nature of the educational process: internal and external. The content of the concepts of "level differentiation" and "profile differentiation" is clarified. In particular, level differentiation relies on a new approach, a new understanding of the individualization of learning, which is to plan its results, at which levels of compulsory knowledge are distinguished, and on this basis higher levels of mastery of the learning material. The basic concept of level differentiation is the planning of compulsory learning outcomes in geography; It is necessary to create a multilevel and profile program, educational and methodological support to them (multilevel textbooks, teaching aids, didactic materials, tests, etc.), such a transition is carried out gradually. It is stated that profile differentiation creates the most favorable conditions for

individualization of learning, opening of creative potential, professional orientation of students and making a meaningful choice of their life path. The features of the differentiated approach in the practical activity of the teacher of geography are revealed. First, it is necessary to ensure that students' requests in advanced subjects are met, based on their familiarity with modern geographical science. Second, to create conditions for satisfying the diverse cognitive interests of students, for the development of their abilities found in a particular field of activity. Thirdly, providing opportunities for students to express their creativity in geography teaching and extracurricular work; Fourth. to encourage students to help their classmates in learning; development of their educational opportunities. Fifth, preventing students from developing over-evaluations of their capabilities and not systematically congesting. The results of experimental studies are presented, which showed that in the differentiated approach of the teacher of geography it is important to be able to develop different tasks that would correspond to the levels of cognitive activity of students, because the educational process should ensure their overall development, practical activity that does not require standard, creative and productive solutions. The basic ways of realization of the differentiated approach to the organization of educational and cognitive activity of students on geography lessons are defined, in particular the organization of group work, use of non-traditional types of lessons, tests of different level of complexity.

Key words: Differentiated learning, geography lessons, educational process, level differentiation, profile differentiation, experimental studies.

Наявність проблеми. Диференціація освітнього процесу є визначальним чинником та умовою гуманізації і демократизації сучасної національної школи. В умовах реформування середньої освіти саме в ній педагоги вбачають можливості максимального розвитку дітей з різним рівнем розумових здібностей. Наразі з даної проблеми проводиться значна експериментальна робота, нагромаджено певний досвід. Проте актуальними для науковців є такі теоретичні та практичні питання: диференціація як вирішальний засіб індивідуалізації та гуманізації навчання; рівні, форми і види диференціації у процесі вивчення шкільних курсів географії; рівнева і профільна диференціація; навчально-методичне забезпечення диференціації навчання географії; організаційні питання диференціації навчання географії; тощо.

Аналіз попередніх досліджень Проблема диференційованого навчання географії знайшла висвітлення у працях С.В. Алексєєвої, М.М. Баранського, І.І. Барінової, Т.П. Герасимової, А.В. Даринського, І.В. Душиної, В.П. Максаковського, М.Г. Огурцова, Л.М. Панчешникової, О.Я. Савченко, В.Г. Сулова, Д.П. Фінарова, М.М. Шахмаєва, О.Г. Ярошенко. Шляхи індивідуального підходу до учнів досліджували такі психологи і педагоги, як А.М. Алексюк, І.Я. Лернер, І.П. Підласий, М.М. Скаткін, Н.Ф. Талізїна, М.М. Шардаков та ін. Значну увагу приділено підвищенню освітнього рівня навчання шляхом диференційованого підходу у працях Ю.К. Бабанського, О.О. Бударного, І.Д. Бутузова, В.І. Загвязинського, А.О. Кірсанова, О.К. Корсакова, Г.І. Коберника, Є.С. Рабунського, П.І. Сікорського, П.В. Сісецького, І.Е. Унт, І.С. Якиманської.

Проте, аналіз шкільної практики свідчить, що проблема диференційованого навчання ще не достатньо реалізується в процесі вивчення географії. По-перше, вона не знайшла належного розв'язання й відображення у змісті шкільної географії, зокрема в підручниках, по-друге, в методичних посібниках ця проблема не розглядається як основна. Не мають учителі географії і належних методичних рекомендацій з даної проблеми, а їх відсутність викликає в них певні труднощі в реалізації її на практиці. Недостатня науково-методична розробленість проблеми та низька ефективність її практичного втілення обумовили актуальність дослідження.

Мета. Обґрунтувати значущість проблеми реалізації диференційованого

підходу у процесі вивчення шкільних курсів географії, розкрити змістову сутність понять: „рівнева диференціація“, профільна диференціація“, узагальнити експериментальні дані щодо застосування диференційованого навчання на практиці.

Результати дослідження Пріоритетні завдання середніх закладів освіти в умовах розбудови нової української школи, на нашу думку, мають полягати не в уніфікації й однаковості навчання, а в тому, щоб у школярів розвивалися індивідуальні нахили й здібності, кожному забезпечувалася можливість доступної неперервної освіти і самоосвіти, надавалося право змінювати профіль навчання. Таке розуміння сучасних завдань школи передбачає рівневу і профільну диференціацію змісту навчання географії з урахуванням можливостей та вікових особливостей учнів. Важливо також широко використовувати кращий вітчизняний та зарубіжний досвід. Узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів географії України, упродовж дослідження, свідчить про створення ними сприятливих умов для творчої роботи школярів, стимулювання їхньої допитливості та інтересу у процесі навчання, пропонуючи розв'язання завдань у незнайомій навчальній ситуації проблемного і творчого характеру, забезпечення максимального розвитку їхніх індивідуальних здібностей.

Розвиток диференційованого навчання відноситься до найбільш актуальних проблем сучасної методичної науки і практики, її розв'язання вимагає пошуку нових підходів до подальшого удосконалення змісту, форм і методів навчання географії.

Варто зазначити, що змістова сутність поняття «диференціація навчання» неодноразово уточнювалося. Зокрема, у працях науковців зазначається, що навчально-виховний процес, який враховує індивідуальні особливості та рівень підготовки учнів, прийнято називати диференційованим, а навчання за таких умов – диференційованим навчанням. Наразі під диференціацією навчання розуміють таку організацію освітнього процесу, для якої характерне варіювання змісту, методів або темпу навчання, що здійснюється за допомогою різних варіантів групування учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей [1].

З'ясовано, що проблема диференційованого підходу у процесі навчання географії ґрунтується на індивідуальних відмінностях школярів. Вони полягають, передусім, у рівнях підготовленості до сприйняття нових знань, які можна визначити на основі характеристики системи вже набутих знань та внутрішніх мотивів до навчання. До них відносимо також навчальну мотивацію і вольові процеси як складові елементи мислинневої діяльності особистості.

На зараз розрізняють такі види диференціації:

- за здібностями, коли учнів навчаються у групах за загальними чи окремими здібностями. У першому випадку за результатами успішності учні розподіляються за класами А; В; С і навчаються за відповідними програмами. Ймовірні переводи з одного в інший клас. У другому випадку учні групуються за здібностями до різних груп предметів (гуманітарних, природничих, фізико-математичних);
- за відсутністю здібностей: учні, що не встигають з тих чи інших предметів, групуються у класи, в яких ці предмети вивчаються за початковим рівнем і в меншому обсязі;
- за майбутньою професією: навчання учнів у спеціалізованих школах;
- за інтересами учнів: навчання в класах чи школах з поглибленим вивченням географії, біології, фізики, математики та інших предметів;
- за талантами дітей: важливо відшукати серед школярів таланти і створити

умови для їх всебічного розвитку [2]. Пошуки здійснюються шляхом моніторингу участі учнів у різноманітних конкурсах, олімпіадах, МАН.

Шкільна практика свідчить, що кількість учнів, які навчалися на відмінно та добре в молодших класах, зменшується в старших. Це результат не використання навчальних можливостей школярів, а також методична некомпетентність окремих вчителів, які не здатні охопити їх продуктивною творчою роботою на уроці, розкрити їхній творчий потенціал.

З метою виявлення реального стану використання диференційованого навчання на уроках географії був проведений констатувальний експеримент, який включав в себе бесіди, спостереження, анкетування, інтерв'ю учителів та учнів. Експериментальні дослідження проводилися на базі середніх закладів освіти м. Вінниці та Вінницької області. В експерименті взяло участь 36 вчителів і 120 учнів. Усього 156 респондентів.

З метою з'ясування розуміння вчителями змісту понять «диференційований підхід», «диференційоване навчання» їм було запропоновано відповісти на питання анкети: «Як Ви розумієте змістову сутність диференційованого навчання?», «Що таке диференційований підхід?».

З 36 респондентів, які брали участь в анкетуванні, 22 вчителів, що становить 62%, відповіли правильно на питання анкети. Ця кількість педагогів розуміє суть диференціації навчання, її особливості і можливості впровадження на уроках географії в сучасній школі. Дев'ять учителів, що становить 25% від усіх респондентів, дали неповну відповідь, назвали деякі ознаки поняття і зазначили, що застосовують диференційований підхід у своїй педагогічній діяльності частково. Виявлено ще п'ять учителів, що становить 13%, які не зуміли дати відповіді на питання анкети, або ж вони були не правильними.

Спостереження, які проводилися на уроках географії свідчать, що більшість учнів недостатньо активні, не вміють самостійно творчо працювати, залишаються поза увагою педагога. Це наслідок методичної некомпетентності в роботі вчителів, які не реалізують на практиці ідеї диференційованого навчання, тобто, не враховують індивідуальні особливості та рівень розумової діяльності своїх учнів. Цей висновок підтверджують результати проведеної контрольної роботи в 9-А та 9-Б класах.

Учням було запропоновано відповісти на питання різного рівня складності за темою «Машинобудівний комплекс України».

Перший рівень: Що таке машинобудівний комплекс? Які його основні завдання? Де в Україні розміщені підприємства автомобілебудування? Назвіть центри тракторного машинобудування.

Другий рівень: Схарактеризуйте машинобудівний комплекс України (за типовим планом). Які галузі машинобудування мають найбільші перспективи для розвитку на сучасному етапі? Обґрунтуйте розміщення центрів сільськогосподарського машинобудування.

Третій рівень: Які умови для розвитку машинобудівного комплексу склалися в нашій державі? З'ясуйте його проблеми та перспективи. Які особливості розміщення підприємств наукоємного машинобудування вам відомі? Обґрунтуйте їх.

Як свідчать результати експерименту, із 50 респондентів, що писали контрольну роботу справилося із завданням I рівня складності – 19 учнів, що становить 38%. Ця група учнів пасивна, неініціативна саме на тому етапі уроку,

коли необхідно здійснювати пошук шляхів вирішення проблем, творчих завдань, що в свою чергу, вимагає напруженої розумової діяльності, їх рівень підготовки зазвичай відповідає лише простому відтворенню готової інформації. 21 учень, що становить 42%, справилися із завданнями другого рівня складності, тобто досягли середнього рівня засвоєння знань, що характеризується умінням самостійно працювати в стандартній навчальній ситуації, за типовими планами чи інструкціями учителя.

Найменша кількість, лише 10 учнів, що становить 20%, виконали завдання третього рівня складності, що відповідає високому рівню засвоєння знань. Це достатньо активна, кмітлива група учнів із сформованим вмінням творчо застосовувати набуті знання в нестандартній навчальній ситуації, із значним рівнем працездатності, а також старанністю у навчанні, вольовими якостями. Варто зазначити і той факт, що для школярів одне і теж запитання становить різний ступінь складності і виконує певну функцію щодо впливу на їхню мисленнєву діяльність. У процесі експерименту проведено також вимірювання часу, який витратили різні за успішністю учні, виконуючи самостійні завдання, не індивідуалізовані ні за змістом, ні за способом опрацювання. Близько третини класу становили крайні групи у швидкості виконання роботи, також зафіксовано великі втрати часу, що становлять десятки хвилин. Наприклад, група учнів, які працюють особливо повільно, виконувала завдання в 3-5 разів повільніше, ніж ті хто працює швидко. Витрачений іншими групами учнів час становив поступовий перехід від тих, хто працював особливо повільно, до тих, хто виконував завдання швидко. Якщо планувати урок таким чином, щоб учні очікували закінчення роботи своїх товаришів, як нерідко це спостерігається на уроках географії у багатьох школах, то більшість часу для переважної частини класу буде втрачено.

Необхідно також мати на увазі, що навчання учнів залежить від стану викладення програмового матеріалу в сучасних підручниках. Розглянемо це на прикладі підручника з курсу «Україна у світі». Його матеріал визначається краєзнавчою спрямованістю, посиленою увагою до екологічних проблем і шляхів їх розв'язання. Для нього характерні чітка генералізація змісту, формулювання питань для повторення раніше вивченого матеріалу та для створення проблемних ситуацій. Під рубрикою «Висновки» виділяється найбільш важливий для засвоєння учнями навчальний матеріал – це сприяє досягненню програмових результатів. Особливістю підручника «Україна у світі» є і те, що в ньому враховано вікові психологічні особливості школярів. У його тексті максимально використана конкретика, з виходом на проблемні ситуації, на залучення раніше засвоєних знань, умінь та навичок, набутих учнями у процесі вивчення географії. Автори підручника пропонують запитання і завдання для школярів трьох рівнів складності, а це значно полегшує роботу вчителя щодо здійснення диференційованого підходу до навчальної діяльності школярів. Проте варто зазначити, що не усі діючі шкільні підручники з географії відповідають зазначеним характеристикам.

Практичний досвід свідчить, що розробити на урок індивідуальні завдання кожному учневі вкрай складно. На нашу думку, доцільніше пропонувати завдання відповідно до рівня знань школярів у групі. Як правило, учнів у класі ділять на три чотири групи в залежності від їх кількості. Для кожної з них розробляються окремі завдання. Важливо, що навчальна робота проводиться тут за різними рівнями засвоєння знань, а це не принижує гідності школярів, бо вони можуть працювати над будь-яким із них. Зрозуміло, що такий поділ школярів на групи –

тимчасовий, умовний у процесі навчання, як правило, відбувається ротація учнів у групах. Досвідчені вчителі географії практикують розробку різноваріативних завдань і прийомів самостійної роботи в класі та вдома для слабких, середніх і сильних учнів. Використання завдань різного рівня складності, визначення дидактичних шляхів ліквідації прогалин у знаннях школярів корегування їх діяльності – такий зміст диференціації навчального процесу. Методично правильно, пропонуючи школярам різноманітні завдання, враховувати можливості кожної групи. Таким чином створюють умови, які забезпечуватимуть:

- відновлення та відтворення необхідних логічних зв'язків для засвоєння навчального матеріалу;
- встановлення зв'язків попереднього матеріалу з новим;
- визначення шляхів ліквідації прогалин у знаннях учнів;
- осмислення логічних операцій, які ефективні та закономірні при диференціації навчального процесу;
- активізацію навчального процесу шляхом використання дидактичного матеріалу, який підготовлений учителем з урахуванням розумових здібностей кожного учня.

У процесі експериментальних досліджень з'ясовано, що сильні учні характеризуються високим рівнем активності мислення, вони здатні встановлювати зв'язки між географічними явищами, процесами, фактами, а тому інтелектуальні операції процесу засвоєння навчального матеріалу у них здійснюються на високому рівні абстрагування й узагальнення. У школярів виробляється особливий стиль розумової діяльності, який за належних умов забезпечує розумову самостійність. В учнів із середнім рівнем розвитку процес пізнання проходить повільніше. Причини цього – відсутність цілеспрямованості, недостатня мотивація, невміння зосереджуватися на головному, нестійка увага, а також брак системи вивчення навчального матеріалу. З метою стимулювання пізнавальної діяльності у таких школярів доцільно застосувати допоміжний дидактичний матеріал, який необхідний саме у процесі організації самостійної роботи.

Творчо працюючі вчителі, які брали участь в експерименті, на уроках географії розробляли три варіанти завдань творчого характеру, які однакові за змістом, проте різні за формою. Група сильних учнів працювала самостійно, середніх – з незначною допомогою вчителя, а слабким доводиться серйозно допомагати. Варто зазначити, що учні з низьким рівнем підготовки, упродовж тривалого часу, виконували різні тренувальні вправи – це забезпечувало їм здатність продуктивно працювати упродовж уроку. Створюючи спеціальні умови для школярів, вчителі забезпечували успішне розв'язання ними запропонованих завдань різними шляхами та активне, осмислене засвоєння географічного матеріалу. Розглянемо це на прикладі диференційованих завдань для учнів 8 класу під час закріплення теми «Населення України».

Варіант А. Визначити і порівняти природний приріст населення України за період 1980-2000 та 2000-2018 роках, використовуючи статистичні дані. Зробити відповідні висновки.

Варіант Б. Що таке статево-вікова структура населення та які її особливості простежуються в Україні?

Варіант В. Що таке природний і механічний приріст населення, смертність і народжуваність, еміграція та імміграція?

Подібна підготовка завдань різного рівня складності стимулює розумову діяльність школярів, які працюють за варіантами Б і В та їхнє прагнення

працювати на рівні з сильними учнями. Проте вони потребують значно більшої допомоги, на такий випадок учителі мають комплекти дидактичних матеріалів, що виконують допоміжну роль, тренують пам'ять збагачують усне і письмове мовлення учнів.

У процесі вивчення теми «Моря і внутрішні води. Водні ресурси України», школярам пропонувалися такі завдання диференційованого характеру:

Варіант А. Наведіть основні показники водного балансу і водних ресурсів України. З'ясуйте, чи забезпечена наша країна власними водними ресурсами.

Варіант Б. Охарактеризуйте чинники водного режиму річок Українських Карпат та Кримських гір?

Варіант В. Назвіть основні зрошувальні канали в Україні.

Варіативні завдання диференційованого характеру були запропоновані школярам і під час вивчення теми «Агропромисловий комплекс України».

Варіант А. Аналізуючи карту атласу «Структура посівних площ», визначте основні зернові культури в окремих областях. Зробіть висновки.

Варіант Б. Порівняйте особливості поширення технічних культур та картоплі у Поліссі та Степу.

Варіант В. Назвіть найважливіші джерела кормів для тваринництва в Україні.

Така організація роботи в групах, як свідчать результати дослідження, створює сприятливі умови для оволодіння кожним учнем навчальним матеріалом, оскільки спрямовує їх пошукову діяльність. Школярі з високим рівнем розумової діяльності мають змогу самостійно працювати, встановлювати логічні зв'язки в будь-яких нових навчальних ситуаціях. На уроках географії у процесі організації їх навчальної діяльності доцільно застосовувати частково-пошуковий, дослідницький та проблемний методи навчання, надавати перевагу самостійній роботі. Контроль за навчанням таких учнів має бути спрямований на стимулювання поглибленого вивчення навчального матеріалу, його систематизацію, класифікацію, перенесення знань у нові ситуації, виявлення і розвиток їхніх творчих здібностей у навчанні. Для сильних учнів обов'язкова диференційованість домашніх завдань, вони повинні мати творчий характер.

Учні з середнім рівнем підготовки, робота яких спрямована на використання типових планів характеристик, алгоритмів, за умов правильного методичного підходу, підвищують рівень знань і досягають високих результатів. Вони можуть згодом починати працювати за варіантом А. З метою стимулювання пізнавальної діяльності у таких школярів доцільно застосувати допоміжні дидактичні посібники, саме на етапі організації самостійної роботи.

Школярі з низьким рівнем розумової діяльності використовують спеціально виготовлений для них дидактичний матеріал, що сприяє виникненню у їхній свідомості яскравих уявлень – це спонукає їх пройти шлях від чуттєвого пізнання до абстрактного мислення значно динамічніше. Виконання завдань, які відповідають їхньому рівню підготовки забезпечує повне навантаження упродовж уроку та успішне оволодіння прийомами пізнавальної діяльності, як наслідок, окремі із них згодом розпочинають працювати за вищим рівнем – варіантом Б. Опитування слабких учнів доцільно не робити предметом обговорення всього класу, а провести «тихо», зайнявши інших самостійною роботою, за цих умов, контроль буде дієвим, оскільки вчитель зуміє не тільки добре перевірити глибину знань, а й допомогти учням краще зрозуміти погано засвоєний навчальний матеріал.

Висновки. Розвиток диференційованого навчання відноситься до найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики, її розв'язання вимагає пошуку нових підходів до подальшого удосконалення змісту, форм і методів навчання. При диференційованому підході вчителю географії важливо вміти розробляти різні завдання, які відповідали б рівням пізнавальної діяльності школярів, адже навчальний процес має забезпечувати їхній загальний розвиток, практичну діяльність, котра потребує не стандартних, творчих та продуктивних рішень. Проаналізувавши результати експериментальних досліджень, одержаних у процесі проведення самостійних робіт, анкетування вчителів та учнів, спостережень на уроках, ми дійшли висновку, що педагог має приділяти значну увагу диференційованому навчанню у своїй практичній діяльності.

По-перше, необхідно забезпечити задоволення запитів учнів у поглибленому вивченні предмету на основі ознайомлення їх з сучасною географічною наукою. По-друге, створити умови для задоволення різнобічних пізнавальних інтересів учнів, розвитку їх здібностей виявлених у тій чи іншій галузі діяльності. По-третє, забезпечити можливості для прояву творчості школярів у навчальній і позашкільній роботі з географії. По-четверте, сприяти залученню учнів до надання допомоги своїм однокласникам у навчанні, в розвитку їхніх навчальних можливостей. По-п'яте, попередити розвиток в школярів переоцінки своїх можливостей, через систематичну не завантаженість.

Експериментальні дослідження свідчать, що для здійснення диференційованого навчання на уроках географії необхідно розробити нове методичне забезпечення. У процесі його розробки треба брати до уваги наступне: врахування провідних видів та способів диференціації навчання на кожному його ступені, базисного характеру шкільної географічної освіти; рівневий підхід до структури і змісту підручників з географії, навчальних та методичних посібників, дидактичних матеріалів; реалізацію модульного принципу. На нашу думку, першочерговим є створення підручників, які б забезпечували базовий та підвищений рівень підготовки учнів з географії (розраховані на два-три рівні). Вони мають бути як у шкільній бібліотеці так і у вільному продажу. Це дозволило б учням, самостійно вивчати поглиблений курс географії навіть за умови, коли в школі немає відповідного профільного класу. Необхідністю є також перегляд чинних програм з географії щодо узгодженості їхнього змісту до вимог диференційованого навчання.

Отже, експериментально доведено, що різноманітні прийоми диференційованого підходу до школярів на уроках географії забезпечують продуктивніше засвоєння навчального матеріалу, а це – основа глибокого та свідомого оволодіння системними знаннями, розвитку їх творчого потенціалу, підготовки до самоосвіти упродовж життя.

1. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання : монографія [Текст] / П.І.

Сікорський. – Львів : СПОЛОМ, 2010. – 421 с.

2. Буряк В.К. Диференціація навчання на уроці // Рідна школа. – 2014, №3. – С. 13-15.

1. Sikors'kyu P.I. Teoriya i metodyka dyferentsiyovanoho navchannya : monohrafiya [Tekst] / P.I. Sikors'kyu. – L'viv : SPOLOM, 2010. – 421 s.

2. Buryak V.K. Dyferentsiatsiya navchannya na urotsi // Ridna shkola. – 2014, №3. – S. 13-15.

Подано до редакції 04.02.2019

Рецензент – доктор географічних наук П.О. Сухий